

Kenia ja Tansania — kaksi Itä-Afrikan maata

TAIMI SITARI

Kehityksmaainstituutti, Helsingin yliopisto

Kenia ja Tansania ovat suomalaisille ehkä tuuimmat Afrikan maat. Ne ovat tulleet tunnetuiksi, erityisesti maamme kehitysyhteistyön lisääntyessä, keskeisinä avun vastaanottajina sekä suosittuina matkailukohteina. Näiden kahden maan luontoon, historiaan ja politiikkaan liittyy sekä yhtäläisiä että niitä erottavia piirteitä, joiden seurauksena on kehittynyt kaksi luonteeltaan omaimaista itsenäistä valtiota.

Rajat

Itä-Afrikan maiden väliset rajat muodostuivat siirtomaavallan aikana vuosisadan vaihteessa, mutta joiltain osin rajankäyntiä on suoritettu vielä itsenäistymisen jälkeen. Kenian ja Tansanian välinen raja vahvistettiin vuonna 1907. Rajasopimusta edeltävissä neuvotteluissa Saksa oli vuonna 1880 luopunut vaatimuksistaan Ugandan alueisiin ja saanut vastaavasti Pohjanmereltä Helgolandin saaren. Siirtomaavallan aikana syntyneille rajoille on tyypillistä, että etnisiä ryhmiä ei niitä vedettäessä ole otettu erityisemmin huomioon. Kenian ja Tansanian välinen raja jakaa neljä heimoa: luot, maasait, dikot ja kuriat. Maiden välinen raja on kuitenkin hyväksytty molemmin puolin eikä niin ollen rajakiistoja ole itsenäistymisen jälkeenkään esiintynyt.

Sekä Kenialla että Tansanialla on kuitenkin ollut kiistanalaisia rajoja muiden naapurimaidensa kanssa. Erimielisyyttä aiheuttava on ollut erityisesti Malawin ja Tansanian välinen raja; Malawi katsoo, vedoten vanhoihin karttoihin, että raja kulkee Malawi-järven itärantaa, kun taas Tansania katsoo, että kansainvälisen käytännön mukaan raja kulkee järven keskeltä. Vaatimuksensa punnaksi Tansania käyttää järvestä sen vanhaa nimeä Njassa-järvi. Asiaa ei ole päästy sopimukseen, mutta raja on nykyisin rauhallinen. Suomessa tavallisimmat käytössä olevat kartat noudattavat Tansanian tulkintaa rajan kulusta mutta Malawin tulkintaa järven nimestä.

Kenian ja Sudanin välistä rajaa tarkistettiin vuonna 1968, jolloin Turkana-järven länsipuolella oleva niin sanottu Ilemi kolmio siirtyi Kenialle. Tältä osin vielä nykyisinkin monet käytössä olevat kartat ovat virheellisiä, mutta markkinoilla oleviin uusimpiin kartastoihin muutos on

tehty. Kenian ja Etiopian välinen rajasopimus al-lekirjoitettiin vasta vuonna 1970, mutta maiden välisellä rajalla esiintyy edelleen levottomuuksia.

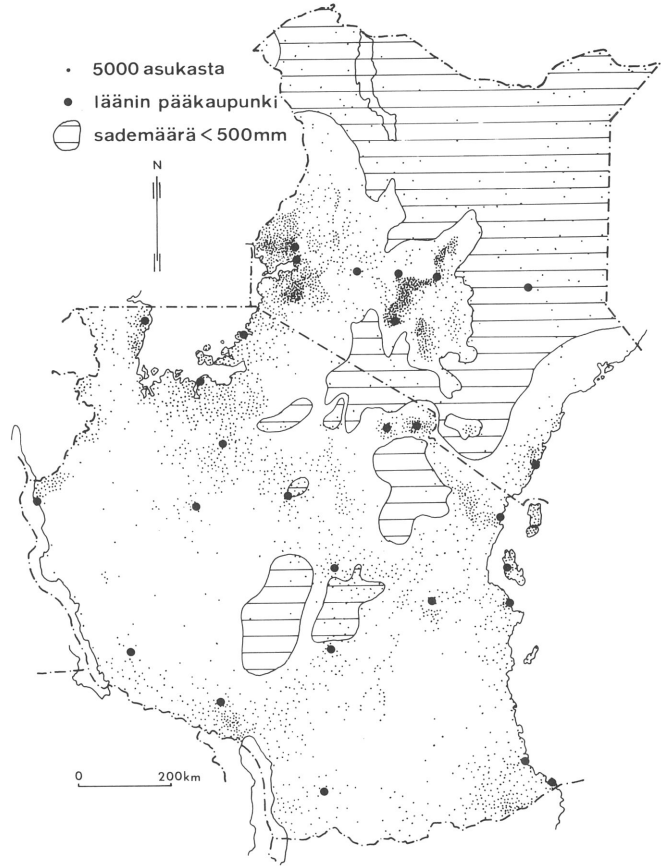
Luonnonolot

Sekä Kenia että Tansania kuuluvat Itä-Afrikan hautavajoama-alueeseen, mikä antaa niiden maisemille yhtäläisiä piirteitä. Niitä luonnehtivat vajoamalaaksot ja seinämät, tulivuoret ja suuret makeavesiset järvet ja pienemmät suolajärvet. Muuten maisemien yleisilme on loivasti aaltoileva tasanko, jonka siellä täällä rikkovat jäännösvuoret.

Sademäärät vaihtelevat lähes sateettomasta noin kahteen metriin vuodessa. Sekä kuivimmat että kosteimmat alueet ovat Keniassa, kuivat maan pohjoisosissa, missä sateet ovat vähäisiä ja satunnaisia, ja kosteat Viktoria-järven ympärillä länsiosissa, missä paikoitellen sataa keskimäärin jopa 2000 mm vuodessa. Vain neljäsosa Keniasta saa pysyvään maanviljelyyn riittävän määrän sadetta, kun taas Tansaniassa on vain hyvin vähän alueita, joilla sataa vuosittain vähemmän kuin tarvittava 500 millimetriä. Kun vielä Tansania on noin kolmasosan Keniaa suurempi, on ilmeistä, että Tansaniassa on paljon laajempalti viljelyyn sopivia alueita kuin Keniassa. Hedelmällisiä ylänköseutuja on enemmän kuitenkin Keniassa.

Väestö

Molempien maiden viimeisin käytettävissä oleva väestölaskenta on tehty vuonna 1978. Tuolloin todettiin Keniassa olevan noin 15,3 miljoonaa ja Tansaniassa noin 17,5 miljoonaa asukasta. Nykyisin arvioidaan Keniassa olevan yli 21 miljoonaa ja Tansaniassa yli 23 miljoonaa asukasta. Kenian luonnollinen väestönlisäys on maailman korkeimpia, se oli 4,1 % vuoden 1967 ja 1978 välisenä aikana, kun vastaava luku Tansaniassa oli lähes prosenttiyksikön alhaisempi, 3,2 %. Ero johtuu Kenian sekä suuremmasta syntyvyydestä että alhaisemmasta kuolevuudesta. Kenian väestönkehitys tuottaa tutkijoille ja suunnittelijoille päänvaivaa, koska siellä kaupungistuminen ja elintason paraneminen eivät ole vä-

Kuva 1. Väestön alueellinen jakaantuminen ja kuivat seudut Keniassa ja Tansaniassa.

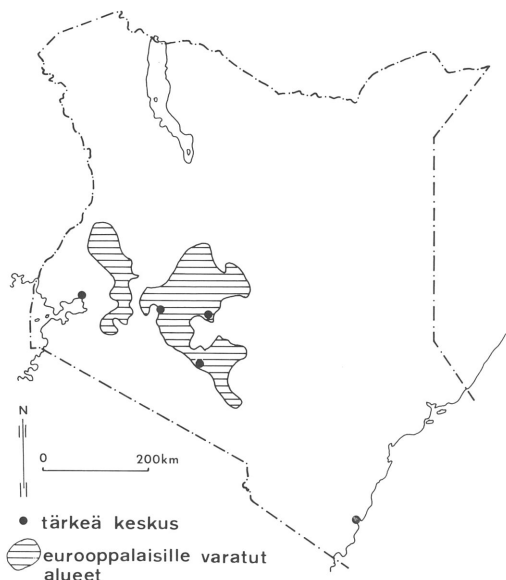
hentäneet syntyvyyttä, niinkuin muualla on havaittu tapahtuvan.

Keskimääräinen elinikä on molemmissa maissa kohonnut itsenäistymisen jälkeen yli 10 vuodella. Se oli itsenäistymisen kynnyksellä Tansaniassa vähän alle ja Keniassa vähän yli 40 vuotta ja on nykyisin Keniassa noin 57 ja Tansaniassa noin 53 vuotta. Keskimääräisen eliniän muutokset ovat paras käytettävissä oleva yleisen hyvinvoinnin muutosten indikaattori. Sen kohoaminen osoittaa selvästi, että ihmisten elinolot ovat parantuneet sekä Keniassa että Tansaniassa, vaikka viimeaikaiset tuotantolukujen muutokset eivät tähän viittaakaan. Samanlaisen käsityksen saa keskustellessaan erityisesti vanhusien kanssa. He näkevät elämänsä aikana tapahtuneen huomattavia positiivisia muutoksia, jotka ovat tehneet elämän turvallisemmaksi ja helpommaksi.

Väestön alueellinen jakaantuminen on Keniassa epätasaisempi kuin Tansaniassa (Kuva 1). Keniassa väestön jakaantumiseen vaikuttavat ennen muuta epätasaiset sateet. Kuitenkin myös histo-

riallisilla tekijöillä on huomattava merkitys. Siirtomaavallan aikana laajat alueet parhaita viljelymaita varattiin eurooppalaisten siirtolaisten käyttöön, mikä merkitsi, että afrikkalainen väestö joutui muuttamaan näiltä seuduilta muualle (Kuva 2). Tämä näkyy edelleen selvästi asutuksen jakaantumisessa, vaikka itsenäistymisen jälkeen suurtiloja onkin jonkin verran pilkottu pienemmiksi viljelmiksi. Maanviljelyyn sopivien alueiden puutteesta ja suurtilojen laajuudesta johtuva maattomuus on Kenian vaikeimpia yhteiskunnallisia ongelmia. Lisäksi maan liiallinen hyödyntäminen on monin seuduin johtanut ympäristön huonontumiseen, mikä entisestäänkin pienentää viljelykelpoista pinta-alaa.

Tansaniassa väentihedden ja tsetsekärpäsien levinneisyyden välillä näyttää olevan selvä riippuvuus (Kuva 3). Maassa on laajoja alueita, joita peittävät harvat, pääpuulajin mukaan nimetyt miombo-metsät. Näissä metsissä on runsaasti tsetsekärpäsiä, mikä tekee niiden asuttamisen vaikeaksi. Toisaalta, jos ihminen asettuu asumaan alueelle vakituisesti, kaikkoavat tsetsekärpäset lä-

Kuva 2. Siirtomaavallan aikana eurooppalaisille varatut alueet Keniassa.

Kuva 3. Tsetsekärpäsen levinneisyys Tansaniassa.

hipiiristä. Tansanian tämän hetkisen yleisimmän viljelytekniikan, kuokkaviljelyn, avulla ei ihminen kuitenkaan saa ympäristöstä kyllin vahvaa otetta pystyäkseen tehokkaasti avaamaan tsetsekärpäsen valtaamia seutuja oman käyttöönsä.

Poliittinen kehitys

Kenia oli ennen itsenäistymistään Englannin siirtomaa, samoin nykyisin Tansaniaan kuuluva Sansibar, kun taas Tansanian pääosan muodostava Tanganjika oli ensin Kansainliiton ja sittemmin Yhdistyneiden kansakuntien Englannin hoitoon luovuttama mandaatti. Keniaan asettuneet eurooppalaiset olisivat halunneet muodostaa maasta Etelä-Afrikan, Kanadan ja Australian mallin mukaisen itsenäisen dominion, jossa valta olisi ollut valkoisella vähemmistöllä. Englannin hallitus ei kuitenkaan tähän suostunut ja niin Kenia säilyi siirtomaana aina itsenäistymiseen asti, mikä mahdollisti vallan siirtymisen tällöin afrikkalaiselle enemmistölle.

Tanganjikaan oli saksalaisvallan aikana, siis ennen ensimmäistä maailmansotaa, muuttanut jonkin verran saksalaisia, mutta alueen tultua Kansainliiton ja myöhemmin YK:n alaiseksi, ei eurooppalaisten maahanmuuttoa suosittu. Sen sijaan varsinkin YK korosti paikallisen väestön so-

siaalista ja taloudellista edistystä. Tansaniaan ei näin ollen muodostunut yhtä suurta ja taloudellisesti merkittävää eurooppalaisväestöä kuin Keniaan.

Tanganjika itsenäistyi vuonna 1961, Sansibar ja Kenia 1963. Koska Sansibar ja Kenia olivat siirtomaita, niiden itsenäistyminen oli hallinnollisesti mutkikkaampaa kuin Tanganjikan, ja siksi ne itsenäistyivät kaksi vuotta tätä myöhemmin. Vuonna 1964 Sansibarissa tapahtuneen vallankumouksen jälkeen Sansibar ja Tanganjika yhdistyivät liittotasavallaksi, joka otti nimen Tansania.

Kenian itsenäistymistä edelsi avoimia taisteluita ns. mau mau -liikkeen ja valkoisen väestön välillä. Tansaniassa tilanne ei vastaavasti kiristynyt, mikä johtui sekä hallinnollisen aseman erilaisuudesta että valkoisen väestön vähyydestä. Sansibarilla kärjistyminen tapahtui arabilaisperäisen väestön ja afrikkalaisen väestön välillä, joista jälkimmäinen väestönosa toimeenpani mainitun vallankumouksen, jonka seurauksena sulttaani syöstiin vallasta ja maasta tuli tasavalta.

Sekä Kenia että Tansania ilmoittivat pian itsenäistymisensä jälkeen noudattavansa sosialistista politiikkaa. Tansanian sosialismi muodostui kuitenkin huomattavasti jyrkemäksi kuin Kenian sosialismi. Keskeiseksi iskusanaksi tuli Tansaniassa 'ujamaa' (perheyhteisö) ja Kenias-

sa 'harambee' (talkoot). Kun Tansaniassa vuonna 1967 annetun Arushan julistuksen jälkeen kansallistettiin sekä yritystoiminta, pienyrityksiä lukuunottamatta, että suurviljelmät, pysyi Kenian tuotantoelämä etupäässä yksityisessä omistuksessa. Kuvaavaa erilaiselle kehitykselle on, että kun Keniassa on nykyisin vain 7 valtionyhtiötä, on niitä Tansaniassa 400.

Tansaniassa toimeenpantiin 1970-luvulla koko maaseudun käsittänyt kyläistämishjelma, jonka seurauksena haja-asutus ja pienkylät hävisivät ja väestö siirtyi helpommin saavutettaviin suurempiin kyliin. Voidaan arvioida, että tuolloin noin puolet Tansanian maaseutuväestöstä muutti neljän vuoden aikana. Keniassa ei ole toteutettu mitään vastaavaa maaseutuasuutuksen rakenteeseen yleisesti vakuuttanutta ohjelmaa, mutta erityisesti keinokasteluhankkeitten yhteydessä on toimeenpantu yksittäisiä asuttamisohjelmia.

Molemmissa maissa on vallalla yksipuoluejärjestelmä, maan ainoa puolue on Keniassa KANU (Kenya African National Union — Kenian afrikkalainen kansallisliitto) ja Tansaniassa CCM (Chama Cha Mapinduzi — Vallankumouspuolue). Puoluenimissä käytetty kieli kuvastaa maiden erilaista kielipolitiikkaa. Molemmissa maissa on kaksi virallista kieltä; englantia ja swahili. Keniassa kuitenkin englantia on yleisemmin käytetty ja swahilinkielen taito ei ole levinnyt kaikille alueille eikä kaikkien väestönosien piiriin. Paikallisesti käytetään heimokieliä. Sen sijaan Tansaniassa on swahili tullut hallitsevaksi myös valtionhallinnossa ja käytännöllisesti katsoen koko väestö on swahilinkielen taitoista. Tansania on ainoa Afrikan maa, joka on selkeästi valinnut afrikkalaisen kielen kansalliseksi kieleksi, ja se on pystynyt myös käytännössä ottamaan sen käyttöön kaikilla tasoilla. Näin esimerkiksi maan presidentti pystyy suoraan kommunikoidaan kaikkien kansalaisten kanssa, kun taas esimerkiksi Keniassa tähän tarvitaan tulkkeja. Opetus on ainoa ala, millä swahilinkieli ei Tansaniassa ole tullut vallitsevaksi. Kansakouluopetus tapahtuu swahaliksi, mutta sekä oppikouluissa että korkeakouluissa on opetuskielenä englantia. Tätä perustellaan lähinnä swahilinkielisten oppikirjojen toimittamisen ja kustantamisen kalleudella.

Talous

Keniaan on syntynyt voimakkaampi kansallinen keskiluokka kuin Tansaniaan. Tämä on johtunut lähinnä siitä, että Kenia on suosinut voimakkaan yksityisen sektorin kehitystä, kun taas

Tansania on talouspolitiikassaan pysytellyt tiukalla sosialistisella linjalla. Vuodesta 1984 on Tansania kuitenkin pyrkinyt asteittain vähentämään valtion ohjailua talouselämässä. Yhtenä seurauksena on ollut voimakas epävirallisen sektorin laajentuminen. Kenialla myös on laaja epävirallinen sektori ja maan hallitus on viime aikoina hyväksynyt sen roolin tärkeänä elinkeinon elämän osana.

Kehitysmaiden talouselämää leimaa yleensäkin jakaantuminen viralliseen ja epäviralliseen sektoriin, joista jälkimmäinen saattaa olla tavallisen kansalaisen kannalta edellistä merkittävämpi. Tästä seuraa usein, kuten esimerkiksi tämän hetken Tansaniassa, sellainen tilanne, jossa valtion tulot ovat pienet koko talouteen nähden. Koska kuitenkin julkinen sektori on painunut suureksi laajojen sosiaalisten ohjelmien seurauksena, jäävät valtion palkat jälkeen yksityisellä, erityisesti epävirallisella sektorilla saatavista ansioista. Näin paras työvoima siirtyy pois valtion palveluksesta ja jäljelle jäävätkin suuntaavat päähuomionsa omiin epävirallisen sektorin liiketoimiinsa.

Vuodesta 1965 vuoteen 1986 laskettu keskimääräinen vuosittainen kansantulon kasvu henkeä kohti on Tansaniassa ollut negatiivinen (−0,3 %), kun taas Keniassa se on ollut positiivinen (1,9 %). Keskimääräinen kansantulo oli vuonna 1986 Keniassa 300 dollaria ja Tansaniassa 250 dollaria henkeä kohti. Molemmissa maissa luku on viime vuosina pienentynyt, koska kansantulon kasvu on ollut hitaampaa kuin väestönlisäys.

Molempien maiden ulkomaankaupassa maataloustuotteet muodostavat suurimman osan. Vuonna 1985 niiden osuus oli Kenian vientituloista noin 70 % ja Tansanian vientituloista noin 84 %. Maataloustuotteiden osuus on kasvanut molemmissa maissa 1980-luvun aikana. Suhteellinen kasvu ei kuitenkaan ole johtunut maataloustuotannon kasvusta vaan ulkomaankaupan yleisestä supistumisesta. Kenian vienti oli arvoltaan vuonna 1985 yli kolminkertainen ja tuonti lähes kaksinkertainen Tansaniaan verrattuna. Maiden talouselämän erilaisuutta osoittaa myös työpaikkojen lukumäärä. Kun Keniassa oli vuonna 1986 kaikkiaan noin 1 220 000 työpaikkaa niitä oli Tansaniassa vain noin puolet siitä, nimittäin 650 000 työpaikkaa.

Energiahuollossa molemmat maat ovat riippuvaisia polttoaineiden tuonnista, joiden osuus on noin kolmasosa tuonnin arvosta. Seuraavina ovat teollisuustarvikkeet ja koneet.

Kenia ja Tansania saavat jokseenkin yhtä paljon kehitysapua, mutta sen määrä oli vuonna

1986 Tansanian bruttokansantuotteesta 15,2 % ja Kenian vain 6,9 %. Näin kehitysavulla on Tansanian taloudessa suurempi merkitys kuin Kenian taloudessa. Tansanian suosio avunantajien piirissä laski 1980-luvun alkupuoliskolla, kun maa ei taipunut tekemään Kansainvälisen valuuttarahaston luotonsaannin ehdoksi asettamaa devalvaatiota eikä muitakaan ehdotettuja talouspoliittisia uudistuksia. Vuonna 1986 asiasta päästiin vihdoin sopimukseen. Kenian kohdalla avunantajat taas ovat kiinnittäneet huomiota ihmisoikeuskysymyksiin.

Tulevaisuuden näkymiä

Kenia ja Tansania kehittyivät itsenäistymisensä jälkeen toisaalta käsi kädessä muodostaen yhdessä Ugandan kanssa Itä-Afrikan unionin, jonka puitteissa huolehdittiin siirtomaahallinnolta periyistä yhteisistä julkisista laitoksista. Toisaalta ne kehittyivät taloudellisesti ja poliittisesti eri suuntiin, mikä johti muun muassa kyseisen unionin hajoamiseen ja maiden välisen rajan sulkemiseen muutamaksi vuodeksi. Viime aikoina kehitys on taas vienyt niitä lähemmäksi toisiaan. Erityisesti tähän ovat vaikuttaneet Tansanian talouspolitiikan vähittäiset suunnan muutokset. Maiden välillä on virinnyt uusi keskustelu yhteistyöstä, mutta vielä ei ole selvää, millaisia muotoja se tulee saamaan. Ilmapiiri tällaisille neuvot-

teluille on kuitenkin nyt parempi kuin moniin vuosiin.

KIRJALLISUUS

- Atlasi Mpya Kwa Shule Za Tanzania.* Transafrica Books Distributors, London, 1980.
- Berry, L. (1971). *Tanzania in maps.* University of London Press.
- Demographic Yearbook 1986.* United Nations, New York, 1988.
- FAO trade yearbook 1986.* FAO Statistical Series No. 78. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
- International Trade Statistics Yearbook 1986.* United Nations, New York, 1988.
- Kwamena-Poh, M. & Tosh, J. & Waller, R. & Tidy, M. (1982). *African History in Maps.* Longman.
- Morgan, W. T. W. (ed.) (1972). *East Africa: its peoples and resources.* Oxford University Press.
- Odhiambo, E. S. Atieno & Ouso, T. I. & Williams, J. F. M. (1986). *A History of East Africa.* Longman.
- Ochieng', W. R. (1985). *A History of Kenya.* Macmillan Kenya.
- Ojany, F. F. & Ogendo, R. B. (1986). *Kenya: A Study in Physical and Human Geography,* Longman Kenya.
- World Development Report 1988.* The World Bank, Oxford University Press.
- Yearbook of Labour Statistics 1987.* International Labour Office, Geneva.